

УДК 378:[37.011.31:37.041]

С. М. ХАТУНЦЕВА

кандидат педагогічних наук, доцент
Бердянський державний педагогічний університет

ПРОБЛЕМА САМОАКТУАЛІЗАЦІЇ В ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ В МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ГОТОВНОСТІ ДО САМОВДОСКОНАЛЕННЯ

У статті проаналізовано проблему самоактуалізації в процесі формування в майбутніх учителів готовності до самовдосконалення. Встановлено, що самоактуалізація є чинником саморозвитку особистості та ресурсом досягнення свідомо поставленої мети, критерієм самовдосконалення майбутнього вчителя. Обґрунтовано, що самоактуалізація особистості майбутнього вчителя – це унікальний процес задоволення актуальних потреб навчання шляхом відкриття своєї сутності через розгортання творчого потенціалу студента. Показано, що особистісний потенціал є визначальною характеристикою самоактуалізації майбутнього вчителя та рушійною силою його самовдосконалення.

Ключові слова: самоактуалізація, самість, особистісний потенціал, майбутній учитель, самовдосконалення.

Прогрес суспільства та його здатність задовольняти нагальні потреби людства в різних сферах життєдіяльності залежать від професіоналізму вчителів. Сучасний стан розвитку суспільства вимагає від педагогів особистісного й професійного самовдосконалення, розкриття свого потенціалу, творчої самореалізації. Від того, наскільки ефективно реалізовуватимуться потенційні можливості студентів, залежить рівень професіоналізму майбутніх педагогів. Викладач вищої школи має допомогти студенту розкрити його потенціал, але зміни мають відбуватися завдяки активності того, хто навчається. Майбутній учитель має нести відповідальність за ті модифікації, що відбуваються з ним, усвідомлювати значущість самовдосконалення. Отже, постає проблема самоактуалізації майбутнього вчителя як чинника самовдосконалення.

Проблемам професійної підготовки майбутніх учителів присвячено праці Н. Волкової, В. Гриньової, Л. Коваль, С. Коломійченко, М. Сметанського, Т. Сущенко, які зробили вагомий внесок у розвиток теорії та практики освіти. Сучасні учені підкреслюють, що досягти високого професійного рівня можливо за умови повсякденної усвідомленої наполегливої праці над собою. Т. Вайниленко, О. Ігнатюк, І. Ковальчук, О. Павлюк обґрунтували сутність і зміст професійного самовдосконалення. А. Громцева, С. Даньшева, О. Кучерявий, О. Малихін, Л. Сущенко, І. Шиманович дослідили різні аспекти проблеми формування в майбутніх педагогів готовності до самоосвіти, саморозвитку, самовиховання. Питання самоактуалізації особистості знайшли своє відображення в працях Л. Анциферевої, Г. Балла, Д. Леонтєва, Л. Ожигової. У центрі наукової уваги дослідників є психологічні особливості самоактуалізації особистості майбутніх психологів і педагогів (С. Болтівець,

Л. Кобильник, Ю. Приходько, В. Юрченко), самоактуалізація особистості як умова профільного навчання старшокласників (В. Рибалка, В. Русова, В. Синявський, А. Фурман), самоактуалізація студентів вищих аграрних навчальних закладів у процесі професійної підготовки (Н. Коломінський, Р. Пасічняк, Л. Снігур, Т. Соломка). Л. Карамушка, М. Ткалич проаналізували основні теоретико-методологічні підходи до вивчення самоактуалізації особистості, вивчили інтегральні характеристики самоактуалізації в професійно-управлінській діяльності. Розкриття проблем особистісного розвитку є науковим надбанням С. Братченко, Б. Ломова, М. Миронової, Л. Мітіної. Проблему потенційних можливостей особистості та їх реалізації в професійній сфері розглядають у своїх працях Б. Ананьєв, Л. Божович, В. Моляко, К. Петров, В. Павленко, І. Семенов. Самореалізація особистості є предметом наукових досліджень С. Воломеєва, Р. Зобова, В. Келасьєва, Ю. Кулюткіна, Л. Коростильової, О. Пітерської, Л. Рябової, Г. Сухобської, А. Чауса та ін.

Утім відсутні розробки щодо вивчення проблеми формування в майбутніх учителів готовності до самовдосконалення з позицій триєдиного процесу самоосвіти, саморозвитку та самовиховання на засадах індивідуалізації навчання. Аналіз наукових джерел свідчить, що проблема самоактуалізації в процесі формування в майбутніх учителів готовності до самовдосконалення досі є недостатньо вивченою.

Таким чином, *метою статті* є дослідження сутності самоактуалізації майбутнього вчителя як чинника самовдосконалення.

Основними завданнями статті є такі:

1) проаналізувати сучасне науково-теоретичне підґрунтя проблеми самоактуалізації в процесі формування в майбутніх учителів готовності до самовдосконалення;

2) охарактеризувати сутність самоактуалізації майбутнього вчителя як чинника самовдосконалення.

Формування в майбутніх учителів готовності до самовдосконалення як трьохвекторного процесу самоосвіти, саморозвитку та самовиховання залежить від рівня розвитку їхньої самоактуалізації. Тому необхідним є висвітлення “самость”, “актуалізація”, “особистісний потенціал”.

Проблема самості багатогранна й тому є предметом досліджень філософів, психологів, педагогів. Більшість філософів визначають “самость” як ядро внутрішнього світу, що визначає ступінь розгортання рівня нашої свідомості. Самость визначає ступінь самостійності та є інтегратором усіх сфер і рівнів – як свідомого, так і несвідомого. Самость визначають як основу особистості, “онтологічне ядро, з якого “виростає” самостійність людського буття [24, с. 108–109].

Філософи розглядають такі типи самості: 1) самость, що відчуває; 2) самость, що мислить; 3) самость, що діє. Перший тип має на меті зберегти організм, уникаючи дискомфорту, негативного впливу. Цінністю вчителя на цьому рівні розвитку самості є збереження себе та пристосувальний

характер дій. З одного боку, педагог є передбачуваним, а з іншого – його джерело розвитку завжди є вихідною точкою у вирішенні педагогічних завдань. Наступний тип самості передбачає аналіз, рефлексію з приводу почуттів, хвилювань. Людина здатна не тільки сприймати явища, факти, зовнішні впливи, пристосовуватися до мінливих умов середовища, а й аналізувати їх, активно впливати на подальший розвиток подій. Учитель спроможний прорахувати розвиток педагогічної ситуації, слідкувати за перебігом тих чи інших випадків, планувати свої дії, контролювати себе. Третій тип самості передбачає здійснення цілеспрямованої активності. Цей тип охарактеризовано діяльнісною складовою: він передбачає усвідомлення цінностей, постановку цілей, вибір засобів, аналіз ситуації, створення умов для здійснення діяльності, утілення в життя певних задумів, самореалізацію [17]. Отже, самість є джерелом розвитку особистості, оскільки, з одного боку, є ядром індивідуальності вчителя, а з іншого – передбачає цілеспрямовану активність, аналітико-синтетичну діяльність студента.

Х. Кохут, один із засновників психології самості в психоаналітичній традиції, трактує “самість” як особливу структуру, що має психічну локалізацію, виникає в результаті дії інстинктивної енергії та є стійкою [5, с. 467]. Дослідники виокремлюють такі аспекти самості: розвиток довільності психічних функцій, що допомагає вчителю контролювати власну поведінку, емоційний стан; опанування діяльністю, що дає змогу її розвивати та проектувати; засвоєння засобів утримання власного “Я”, що сприяють проведенню особистісно значущого для вчителя уроку; привласнення культурних взірців мислення та діяльності [17, с. 6]. Психологи визначають поняття “самість” як засіб об’єднання в суб’єкті особистості й діяльності, вказуючи на те, що самість суб’єкта породжує власну сутність, а людина визначає себе причиною свого буття у світі. Самість є наслідком суб’єктності, оскільки саме суб’єкт відпрацьовує різні варіанти пристосування до мінливих умов життя. Таким чином, самість є засобом самозміни власної поведінки, практичного перетворення власної життєдіяльності. Отже, самість виявляється в домінуючих якостях людини, створюючи її архітип; об’єднує свідомі й не-свідомі акти психіки й визначає поведінку особистості.

Також “самість” визначають як прагнення різних компонентів особистості до єдності, інтеграцію всіх протидіючих внутрішньоособистісних сил і тенденцій; центр структури особистості [9, с. 140]. В. Сластьонін пояснює процес становлення й розвитку самості як рух у двох напрямках: до повного розгортання внутрішнього, природного потенціалу людини та до освоєння ширшого спектру засобів бачення, розуміння, прояву, реалізації внутрішнього потенціалу. Учений наголошує, що існує зв’язок між цими напрямками: результатом першого – природного – є бажання, прагнення, фантазії, яким притаманна енергія, воля до реалізації, а другого – сукупність культурних форм, засобів реалізації та прояву самості [17, с. 9]. Автор зауважує, що для забезпечення процесу становлення самості вчителя в процесі його професійної діяльності мають бути задіяні як природний по-

тенціал, так і культурні форми, а це, у свою чергу, сприятиме самореалізації педагога [17]. Якщо розглядати навчання як процес управління, необхідно дослідити й управлінський контекст поняття “самоть”. Важливо, щоб учитель управляв власною самотю та навчив учнів цьому. Управлінню самотю сприяють цілепокладання, прийняття рішень, контроль, мотивація. Самоть дає змогу інтегрувати елементи, структури, рівні особистості в єдине ціле [17, с. 7].

Учитель з розвинутою самотю здатний визначати вектор власного розвитку та скеровувати особистісний розвиток учнів. Дослідники описують такого вчителя як активного, ініціативного, самотійного, творчого працівника.

Педагоги визначають сутність самоті як прагнення людини досягнути істинні цінності буття, як необхідний чинник розвитку людини, як здатність розвивати та реалізовувати власні задатки на користь собі та суспільству [25, с. 275]. Самоть учителя є глибинним центром і виявленням психологічної цілісності вчителя як індивіда [25, с. 279].

Отже, сутність самоті полягає: по-перше, у самотності, індивідуальності особистості; по-друге, у розвитку власних можливостей, здібностей, задатків особистості; по-третє, у засвоєнні культурних надбань суспільства крізь призму власного “Я”; по-четверте, у реалізації особистісного потенціалу на користь собі та суспільству. Таким чином, майбутнього вчителя з розвинутою самотю характеризують сукупністю своєрідних особливостей – він готовий до самозмін, до активної творчої діяльності та професійної самореалізації.

Вивчаючи проблему самоактуалізації, необхідно розглянути поняття “актуальність” і “актуалізація”. Термін “актуальний” (від лат. *actualis* – дієвий, діяльний) означає “важливий для даного часу; який відповідає найважливішим потребам сучасності, злободенний, болючий, пекучий” [12, с. 23]. Є. Коробов характеризує актуалізацію через дії людини (інтелектуальні, практичні), спрямовані на перетворення попереднього досвіду із потенційного стану в діючий. Аналіз літератури показав, що актуалізацію дослідники характеризують як: дію, спрямовану на пристосування, адаптацію будь-чого до умов певної ситуації; як ототожнення реальності з активністю суб’єкта; як реалізацію певного алгоритму, плану; як акцент на важливих новинах, явищах; як необхідну дію в певний час згідно з обставинами.

Аналіз наукових праць свідчить, що проблема самоактуалізації належить до міждисциплінарних, її тлумачать з різних позицій.

Нейрофізіолог К. Гольдштейн [26] ужив термін “самоактуалізація”, характеризуючи активність біологічного процесу, притаманного живому організму. Дослідник наголошує, що вплив зовнішнього середовища порушує розподіл енергії в організмі людини, останній вмикає механізми, що відновлюють дисбаланс та дають змогу індивіду діяти ефективно в певних умовах. Також необхідно зазначити, що порушення стійкості внутрішнього середовища організму можуть бути викликані й внутрішніми чинниками, що змушують організм шукати засоби, які допомагають відновлювати по-

рушену рівновагу в організмі. Отже, самоактуалізація спрямована на задоволення потреб особистості.

Поняття самоактуалізації тісно пов'язане з уявленнями представників гештальт-терапії (К. Наранхо) про автентичність особистості. Особистість, що самоактуалізується, відкрита для досвіду, функціонує повною мірою (А. Маслоу, К. Роджерс). А. Маслоу визначив самоактуалізацію як одну з фундаментальних потреб вищого рівня особистості. Відповідні потребам мотиви є свідомою потребою та можуть бути мотивами досягнення, навчання [8]. Самоактуалізація – прагнення людини до повнішого виявлення й розвитку власних особистісних можливостей (А. Маслоу). Учені наголошують, що становлення особистості є шляхом до себе, до своєї сутності [7, с. 359].

Т. Соломка визначає самоактуалізацію особистості як унікальний безперервний процес, який триває впродовж усього життя, пов'язаний з нескінченним зростанням потреб людини, її здібностей, інтересів та інших особистісних властивостей, з потенційним розгортанням її сутнісних характеристик і залежить від вродженого потенціалу, соціально-психологічної зрілості та життєвого шляху особистості [19, с. 19].

В. Русова характеризує самоактуалізацію особистості як складну структуровану систему взаємопов'язаних дій, через які актуалізується потенціал особистісних властивостей і здібностей учня, що формується в процесі навчання та виховання [14, с. 7]. Отже, самоактуалізація передбачає організованість, реалізацію власних потенцій.

Цінними для визначення глибинних характеристик самоактуалізації є положення О. Асмолова про те, що самоактуалізація особистості передбачає самоздійснення й творення нових форм поведінки особистості [2, с. 7].

М. Ткалич наголошує на цілісності процесу самоактуалізації, результатом якого є розвиток особистісного потенціалу. Дослідниця довела, що “самоактуалізація особистості – це цілісний, багатосторонній, багатофакторний процес, під час якого здійснюється реалізація й подальший розвиток особистісного потенціалу” [20, с. 16].

Вивчаючи самоактуалізацію, А. Чаус вказує на реалізацію потенційної універсальності в індивідуальній формі, що є становленням особистісного в людині. Автор зауважує, що особистість, крім зовнішнього існування в природі, соціумі, культурі, первісно перебуває в проекції трансцендентальних форм, онтологічних образів, які символізують її повний, вищий розвиток, досконалість [22, с. 14].

У своєму дослідженні Л. Кобильник довела, що процес самоактуалізації особистості майбутніх психологів і педагогів є найбільш повною та вільною реалізацією особистістю своїх можливостей; вроджену тенденцію до безперервного розгортання свого необмеженого творчого потенціалу в найрізноманітніших сферах життєдіяльності; тенденцію максимізувати таланти й дарування [3, с. 16].

Л. Шафигуліна визначає професійну самоактуалізацію вчителя як свідомий цілеспрямований процес виявлення професійно значущих якос-

тей особистості, їх активації й прояву в творчій педагогічній діяльності [23].

Отже, вивчаючи сутність самоактуалізації, учені зазначають: по-перше, індивідуальний характер самоактуалізації; по-друге, взаємозалежність між зростанням потреб особистості та особливостями її поведінки; по-третє, глибинний характер розгортання творчих здібностей, нахилів людини.

Таким чином, більшість учених пов'язують самоактуалізацію особистості з розвитком її потенціалу. У зв'язку з цим постає необхідність дослідити сутність поняття "потенціал". Б. Ананьєв трактує потенціал як властивість індивіда й особистості, що визначає готовність і здатність до виконання дій і досягнення в ній певного рівня продуктивності. Однією з важливих властивостей особистості, суб'єкта діяльності та індивіда є потенціал розвитку. При цьому суб'єкту трудової діяльності властиві такі потенціали: працездатність, спеціальні здібності, активність у формі ціннісних орієнтацій, мотивів [1]. Отже, учений пов'язує розвиток людини з розкриттям її істинних потенціалів. Плеяда вчених розглядає особистісний потенціал у тісному взаємозв'язку з індивідуально-психологічними особливостями особистості (Л. Виготський, Д. Ельконін, Г. Костюк, Д. Леонтьєв та ін.). Так Д. Леонтьєв трактує особистісний потенціал як узагальнену системну характеристику індивідуально-психологічних особливостей людини, що полягає в здатності особистості виходити за межі стійких внутрішніх критеріїв і орієнтирів у своїй життєдіяльності та зберігати стабільність діяльності за наявності зовнішніх тисків і мінливих умов [4].

Учені розкривають категорію потенціалу, проводячи змістовну паралель з поняттям можливості. Різновидом можливості є потенція. При цьому потенція є можливістю, що самоактуалізується, прагне реалізації незалежно від ставлення до суб'єкта, його рефлексії [6, с. 39]. На думку представників гуманістичної психології, людський потенціал притаманний кожній людині, має індивідуальні відмінності, що є ступенем його розкриття [6, с. 39]. Учені кінця ХХ ст. більшою мірою зауважували на генетичних даних людини, а меншою – на можливостях людини, що з'являються в професійному житті.

Л. Виготський, обґрунтовуючи принцип розвитку людини від "соціального до індивідуального", схему розвитку як рух від несамостійного до самостійного, довів, що механізмом трансформацій суспільного в особистісне є перетворення зовнішнього у внутрішнє. Отже, співпраця з іншими людьми, їх приклад є поштовхом до розгортання власного потенціалу особистості та засвоєння цінностей. Навчання відбувається на основі інтеріоризованого особистістю студента процесу професійної підготовки.

О. Овчинніков розуміє особистісний потенціал як сформований у процесі соціалізації у сферах спілкування, діяльності й самосвідомості інтегрований комплекс якостей особистості – професійних, політичних, моральних, що виявляються у формі ціннісних орієнтацій, мотивації життєдіяльності. Ці якості є складовою системи суспільних відносин, що розвиваються. Останні є базою для процесу реалізації та самореалізації особистості [13, с. 12].

Потенціал має прояв у професійній діяльності (Б. Ананьєв, Д. Леонт'єв, С. Рубінштейн, Д. Узнадзе), а отже, має діяльнісне підґрунтя, що вимагає розгляду цього феномену з урахуванням потреб особистості [11; 16]. Однією з властивостей потенціалу І. Мурашко вважає ймовірність реалізації особистісних ресурсів у разі потреби [11].

Ресурсне бачення потенціалу полягає в тому, що певна сукупність характеристик, властивостей, ознак визначають функціонування тієї чи іншої системи [21, с. 194].

І. Мурашко зазначає, що “особистісний потенціал – це комплекс психологічних властивостей, що дає людині можливість приймати рішення й регулювати свою поведінку, враховуючи й оцінюючи ситуацію, але виходячи, насамперед, зі своїх внутрішніх уявлень і критеріїв” [11, с. 201]. Автор наголошує, що особистісний потенціал визначає здатність до самовдосконалення й саморозвитку.

В. Михайлова трактує особистісний потенціал як систему внутрішніх ресурсів, що відновлюються, мають прояв у діяльності, що спрямована на отримання соціально значущих результатів. Автор зауважує, що потенціал особистості є не чимось сталим, а змінним, таким, що, по-перше, виявляється в збільшенні або зменшенні його рівня; по-друге – в соціальній реалізації [10, с. 7].

Учені розглядають особистісний потенціал як ресурсну складову спрямованості. Так, С. Рубінштейн, наголошуючи на особистісній спрямованості, пояснює розвиток особистості саморухою суб'єкта, який взаємопов'язаний з оточуючими. Ю. Сметанова зазначає, що спрямованість виявляється у здатності людини до актуалізації власних спонукань, вольовій активності особистості в здійсненні своїх цілей, намірів. При цьому спрямованість задають особистісні характеристики, що визначають здатність до саморегуляції та саморозвитку людини.

Отже, для пояснення природи особистісного потенціалу дослідники застосовують такі підходи: індивідуально-психологічний, діяльнісний, ресурсний.

До структури особистісного потенціалу вчені (В. Моляко та І. Мурашко) зараховують допитливість, задатки, нахили, наполегливість, цілеспрямованість, інтереси, прагнення до створення нового, працьовитість, здібності до вироблення особистісних стратегій тощо [15; 11]. На нашу думку, особистісний потенціал майбутнього вчителя є інтегративним утворенням, сукупністю природних і набутих якостей, що виявляються через задатки, здібності, уміння, індивідуальні особливості й дають змогу студенту ефективно вирішувати навчальні завдання, досягати поставлених цілей, діяти згідно з педагогічною ситуацією. Уважаємо, що для розвитку особистісного потенціалу необхідно зробити акцент на індивідуальних особливостях студента, оскільки ці характеристики певною мірою визначають характер професійної поведінки, діапазон інтелектуальних можливостей, динаміку виконання педагогічних завдань, відкривають приховані

механізми прийняття рішень, “забарвлюють” реакції індивіда на реальні обставини, мінливі ситуації.

Висновки. Аналіз теоретико-методологічних підходів до визначення сутності поняття “самоактуалізація” показав, що цей феномен інтерпретують з позицій розвитку та єдності системи явищ суб’єктивного внутрішнього світу особистості та процесу її активної взаємодії з навколишнім середовищем для реалізації поставленої мети, задоволення актуальної потреби. Самоактуалізацію розглядають у контексті аспектів “особистісного потенціалу”, “саморозвитку”, “самовдосконалення”.

Самоактуалізація студента передбачає процес розкриття власного особистісного потенціалу, пошуку та реалізації інноваційних ідей самоосвіти, саморозвитку та самовиховання. Вона є чинником саморозвитку особистості та ресурсом досягнення свідомо поставленої мети.

Самоактуалізація особистості майбутнього вчителя – це індивідуальний процес задоволення актуальних потреб навчання шляхом відкриття своєї сутності через розгортання творчого потенціалу студента. Усвідомлення власної унікальності та проектування шляхів майбутнього професійного розвитку виявляється в особливому виді діяльності – рефлексії. Відтак самоактуалізація є засобом реалізації професійних уподобань. Особистісний потенціал є визначальною характеристикою самоактуалізації майбутнього вчителя та рушійною силою його самовдосконалення. Отже, вона є критерієм самовдосконалення майбутнього вчителя, а показниками є здатність до рефлексії, прагнення до самовдосконалення.

Перспективи подальших розвідок цього напрямку вбачаємо в дослідженні критеріїв і показників готовності майбутнього вчителя до самовдосконалення.

Список використаної літератури

1. Ананьев Б. Г. Психология и проблемы человекознания: избранные психологические труды / Б. Г. Ананьев ; под ред. А. А. Бодалева ; Акад. пед. и соц. наук, Моск. психолого-соц. ин-т. – Москва ; Воронеж : МОДЭК, 1996. – 383 с.
2. Асмолов А. Г. Психология личности: культурно-историческое понимание развития человека / Александр Григорьевич Асмолов. – 3-е изд., испр. и доп. – Москва : Смысл : Академия, 2007. – 528 с.
3. Кобильник Л. М. Психологічні особливості самоактуалізації особистості майбутніх психологів і педагогів : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / Л. М. Кобильник. – Київ, 2007. – 22 с.
4. Леонтьев Д. А. Личностное в личности. Личностный потенциал как основа самодетерминации [Электронный ресурс] / Д. А. Леонтьев. – Режим доступа: <http://institut.smysl.ru/article/16.php>.
5. Лейбин В. М. Постклассический психоанализ. Энциклопедия : в 2 т. / Валерий Моисеевич Лейбин. – Москва : Территория будущего, 2006. – Т. 2. – 568 с. – (Серия “Университетская библиотека Александра Погорельского”).
6. Личностный потенциал: структура и диагностика : кол. монография / под ред. Д. А. Леонтьева. – Москва : Смысл, 2011. – 679 с.
7. Малкина-Пых И. Г. Справочник практического психолога / И. Г. Малкина-Пых. – 2-е изд., испр. и доп. – Москва : Эксмо, 2010. – 848 с.

8. Маслоу А. Новые рубежи человеческой природы / Абрахам Маслоу ; пер. с англ. – Москва : Смысл, 1999. – 425 с.
9. Миняева Н. М. Актуализация ресурса самообразовательной деятельности студента : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01 / Наталья Михайловна Миняева. – Оренбург, 2011. – 403 с.
10. Михайлова В. Н. Личностный потенциал государственных служащих в условиях российского региона : автореф. дис. ... канд. соц. наук : 22.00.04 / В. Н. Михайлова. – Москва, 2008. – 22 с.
11. Мурашко І. В. Розкриття поняття “особистісний потенціал” та його психологічної структури / І. В. Мурашко // Актуальні проблеми психології. Психологічна теорія і технологія навчання / за ред. С. Д. Максименка. – Київ : Смульсон, 2010. – Т. 8. – Вип. 7. – С. 196–205.
12. Новый тлумачний словник української мови / укл. В. Яременко, О. Сліпушко. – Київ : АКОНІТ, 2008. – Т. 1. – 926 с.
13. Овчинников О. В. Личностный потенциал руководителя первичного производственного коллектива (мастера): состояние, пути реализации (опыт социологического анализа) : автореф. дис. ... д-ра соц. наук : 22.00.05 / О. В. Овчинников. – Москва, 1990. – 41 с.
14. Русова В. В. Самоактуалізація особистості як умова профільного навчання старшокласників : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / В. В. Русова. – Київ, 2007. – 24 с.
15. Психологічні дослідження творчого потенціалу особистості : монографія / авт. кол., наук., керівник В. О. Моляко. – Київ : Педагогічна думка, 2008. – 208 с.
16. Семенов І. М. Розвиток творчої особистості С. Л. Рубінштейна та періодизація його професійної діяльності / І. М. Семенов // Практична психологія та соціальна робота. – 2010. – № 2. – С. 1–8.
17. Слостенин В. А. Профессиональное саморазвитие учителя / В. А. Слостенин // Сибирский педагогический журнал. – 2005. – № 2. – С. 3–12.
18. Сметанова Ю. В. Личностный потенциал как ресурсная составляющая инновационно-предпринимательской направленности : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.01 / Ю. В. Сметанова. – Томск, 2012. – 24 с.
19. Соломка Т. М. Самоактуалізація студентів вищих аграрних навчальних закладів I–II рівнів акредитації в процесі професійної підготовки : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / Т. М. Соломка. – Київ, 2009. – 23 с.
20. Ткалич М. Г. Психолого-організаційні детермінанти самоактуалізації менеджерів комерційних організацій : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.10 / М. Г. Ткалич. – Київ, 2006. – 23 с.
21. Утюж І. Г. Освітній потенціал особистості : монографія / Ірина Геннадієвна Утюж. – Запоріжжя : КСК – Альянс, 2007. – 146 с.
22. Чаус А. Д. Самоактуалізація особистості в культурі постмодерну : автореф. дис. ... канд. філософ. наук : 09.00.04 / А. Д. Чаус. – Київ, 2008. – 19 с.
23. Шафигулина Л. Р. Педагогические условия формирования профессиональной самоактуализации личности молодого учителя в процессе внутришкольного повышения квалификации : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Л. Р. Шафигулина. – Астрахань, 2009. – 25 с.
24. Шафоростов А. И. Вера как условие самоидентификации : монография / Александр Иванович Шафоростов. – Иркутск : Изд-во ИрГТУ, 2007. – 248 с.
25. Ярыгин А. Н. Функции андрагогической субъектности учителя / А. Н. Ярыгин, С. А. Пилюгина // Вектор науки ТГУ. – 2014. – № 1. – С. 274–280.
26. Goldstein K. The organism / K. Goldstein. – New York : American book, 1939. – 533 p.

Стаття надійшла до редакції 20.01.2016.

Хатунцева С. Н. Проблема самоактуализации в процессе формирования у будущих учителей готовности к самосовершенствованию

В статье проанализирована проблема самоактуализации в процессе формирования у будущих учителей готовности к самосовершенствованию. Установлено, что самоактуализация является фактором саморазвития личности и ресурсом достижения сознательно поставленной цели, критерием самосовершенствования будущего учителя. Обосновано, что самоактуализация личности будущего учителя – это уникальный процесс удовлетворения актуальных потребностей обучения путем раскрытия своей сущности через разворачивание творческого потенциала студента. Показано, что личностный потенциал является определяющей характеристикой самоактуализации будущего учителя и является движущей силой его самосовершенствования.

Ключевые слова: самоактуализация, самость, личностный потенциал, будущий учитель, самосовершенствование.

Khatuntseva S. The Problem of Self-actualization in the Formation of Future Teachers' Readiness for Self-improvement

The article points out that the current state of society development requires teachers' dynamics of self-perfection, professional self-improvement, the disclosure of the potential and creative self-realization. The level of future teachers' professionalism depends on the fact how efficiently students' potentialities are implemented.

The problem of self-actualization as a factor of future teacher's self-improvement has been analysed. It has been mentioned that the formation of future teachers' readiness for self-improvement as a three-vector process of self-education, self-development and self-upbringing depends on the level of their self-actualization. It has been proved that self is a starting point of the individual development, because on the one hand, it serves as the core of individuality of a teacher, and on the other hand, it involves purposeful activity, analytical and synthetic activity of a student.

It has been revealed that self-actualization is characterized by: firstly, individual character, secondly, interdependency between the growth of individual's needs and the peculiarities of his or her conduct, thirdly, the deep nature of the development of creative abilities, aptitudes and talents of a person. The author reveals the notion of the concept of "self-actualization" from the points of development and unity of subjective phenomena of the inner world of the individual and the process of his active interaction with the environment to achieve the goal and the satisfaction of urgent needs.

It has been indicated that student's self-actualization involves a process of development of his own personal potential, finding and implementing of innovative ideas of self-education, self-development and self-upbringing. Self-actualization is the factor of self-development and the resource of achieving the goal. The author has proved that self-actualization of a future teacher is an individual process of meeting the urgent needs of education by discovering the own nature through the development of creative potential. Knowing of own uniqueness and planning the courses of future professional development are combined in a special kind of activity – reflection. Self-actualization is a means to realize the professional preferences. The personal potential is the defining characteristic of future teacher's self-actualization and it is the motive force of his self-improvement. Self-actualization is a criterion of future teacher's self-improvement.

Key words: self-actualization, self, personal potential, future teacher, self-improvement.